

ПОЛИСЕМИЯТА В РАМКИТЕ НА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОТО И КОГНИТИВНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЛЕКСИКАТА

Палмира Легурска

Според известната формулировка на Р. О. Якобсон лингвистичната теория в нейния обичаен за ХХ в. вид не се занимава с друго освен с експлициране на интуицията (Якобсон 1985, 362-363).

Руската лингвистка О. И. Глазунова изтъква, че докато в Русия вниманието на лингвистите се съсредоточава върху онтологичния характер на езиковите единици, то учените на запад от Русия - предимно в Америка и отчасти в Европа изследват прагматичната страна на езиковите единици (Глазунова 2000). В този смисъл в руската наука се развива предимно семантико-структурният подход към езика, ориентиран към абстрактната същност на изучаваните обекти, а в науката, развивана географски на запад от Русия, - европейската и американската - когнитивният подход, насочен към езиковия субект и овладяните от него концепти като ментални образувания.

Тази теза намира конкретна експликация в една работа, посветена на изучаването на руската политическа метафора през 90 г. на ХХ в. на А. П. Чудинов "Русия в метафоричното огледало: когнитивно изследване на политическата метафора" (Чудинов 2001). В тази статия ще коментираме основните мисловни точки на автора, разграничаващи структурно-семантичния и когнитивния подход при изучаването на полисемията.

Смята се, че структурно-семантичното описание на езика намира израз в теорията на регулярната многозначност чрез работите на Ю. Д. Апресян (Апресян 1974), Д. Н. Шмельов (Шмельов 1973), Л. А. Новиков (Новиков 1982), И. А. Стернин (Стернин 1985) и др. Теорията на концептуалната метафора като направление на когнитивната лингвистика се представя от работите на Дж. Лейкф и М. Джонсън (Лейкф 1980, Лейкф 1987, Джонсън 1987), в които се разглеждат метафоричните модели като заложен в понятийната система на човешкия разум като своего рода схеми, по които човек мисли и действа. В споменатата по-горе работа А. П. Чудинов съпоставя семантично-структурния и когнитивния подход според шест критерия: 1. Предмет и цел на анализа; 2. Разбиране за значението на думата; 3. Разбиране за семантичната структура на многозначната дума; 4. Отношения между значенията на думата; 5. Възгледи за метафоричните модели; 6. Единици, обхващани за изследване от всеки подход.

Нека се спрем на тезите на автора.

1. По предмет и цел семантичният и когнитивният анализ противостоят по следния начин.

Като изучаващ структурата на езика *семантико-структурният метод* отделя елементи (семи, значения на думите и под.) и правила за съчетаването им, семантични полета и отношенията между тях. С развитието на този метод хронологично и в качествено отношение особено се подчертава полевата природа на езиковите единици, в които се определят ядро и периферия, границите между

тях не са очертани, а са дифузни. В по-късен етап се изтъква ролята на езиковата личност върху функционирането на езиковата система (Караулов 1987). В рамките на *КОГНИТИВНИЯ ПОДХОД* се изследват закономерностите на категоризацията на света “действителност” от човешкото мислене, при това субективността на възприятието става център на вниманието; оформят се фокуси във възприятието, профилиране, степен на детайлност, като се използват не логически категории, а естествени и така се извършва “наивното” членене на действителността. В този аспект езиковото съдържание е само част от общата когнитивна система на човека. И затова се смята, че езикът не е самодостатъчен и не може да бъде описан без помощта на когнитивните процеси. Поради тази причина в много когнитивни работи се предпочитат когнитивни термини (като понятийна сфера, домен, концепт и др.) и се избягват лингвистичните (семантично поле, семантичен компонент и пр.). Още от тези дефиниции би могло да се заключи, че чисто езиков анализ е възможен единствено в рамките на семантично-структурният подход, когнитивният подход извежда изследването в други рамки и го превръща в интердисциплинарно. Много е вероятно, както отбелязва друг руски лингвист П. Б. Паршин (Паршин 1996, 38), великата революция на езикознанието вече да е започнала и тя се свързва преди всичко с перспективата обясненията по отношение на лингвистичните факти да бъдат търсени на субневронно равнище. Обаче подобна грандиозна революция в мисленето на учените може да се види само в далечна перспектива, което би променило образа на науката в широк смисъл.

2. Значението на думата е основна лингвистична категория.

Според *семантично-структурния* подход значението е разложимо на семантични компоненти, които се определят като категориални, интегрални, диференциални, асоциативни (Шмельов 1973, Гак 1977). В рамките на този тип анализ е съществено да се определи броят на конституиращите значението семи, да се установи техният статус и взаимна връзка. С развитието си т.н. компонентен анализ привлича периферните компоненти в семантиката на думата, потенциалните или казано с друг термин - конотативните семи. Естествено това измества простата геометрия на значението в полева структура. Съществено е да се подчертае, че важен източник на сведения за компонентен анализ са речниците.

Според *когнитивния* подход значението на думата като част от общата понятийна система на човека се определя от концептуализацията на света “действителност” от човека, която от своя страна се определя от опита на взаимодействие на човека със средата и способността му за мислене (Матурана 1996, Кравченко 2001). В този аспект значението е гещалт, поле с център и периферия, ярки и слаби признаци. Тяхното изброяване обаче няма особен смисъл, сложно е и не влиза в преките задачи на когнитивната лингвистика, тъй като според последната е невъзможно и ненужно да се диференцира езиковата от енциклопедичната информация.

Точката на пресичане в двата подхода може да се търси в интерпретацията на значението като тип знание, точката на различие - в типа структуризация на значението.

3. Разбиране за семантичната структура на многозначната дума.

В рамките на *структурно-семантичния* подход многозначната дума се разглежда като структура от отделни значения (лексикалносемантични варианти), свързани в определени отношения на деривация като основно и вторични. За надежден източник на сведения за количеството значения на думата и тяхната семна структура се смятат тълковните речници. Приемат се следните лексикографски постулати: основното значение на думата се привежда първо в речниковата статия, то е най-честотно, със силна парадигматична определеност. Вторичните значения се смятат за производни от първичното и те се представят по особен начин в речника в зависимост от концепцията на съставителите му, като се анализира актуалния смисъл на всяко определено значение в определен тип контекст (Шмельов 1973). Обикновено значенията се номерират, оттенъците остават неномерирани, но тези разграничения имат лексикографска условност и когато се прави конкретен семантичен анализ те не се взимат под внимание и значенията се разглеждат само като порции смисъл.

Според *когнитивистите* многозначната дума има размити граници както по отношение на съседите си навън (омонимите), така и вътре в себе си (между значенията). Количеството на значенията не е важно за когнитивистите, няма значение също инвариантната природа на многозначната дума, приемана в семантичния подход. Когнитивният подход не смята речниците за надежден източник на информация за спецификата на значенията на многозначната дума и отношенията между тях. Вътрешната структура на полисеманта според когнитивистите е мрежов модел, възлите (т.е. значенията) на който са свързани в отношения с различна природа: някои компоненти съответстват на всички основни признаци на категорията и са нещо като най-добрият образец, други съответстват само на някои признаци. Всички компоненти се обединяват помежду си по признака на семейното сходство.

Разликата между двата модела може да се дефинира в ориентацията на семантично-структурния подход към статичните модели за езика, а на когнитивния - към динамичните, които като правило са интердисциплинарни. И двата подхода са еднакво възможни и уместни: в първия случай полисемията се разглежда от гледна точка на изследователя (в т.ч. и лексикографа), във втория се изказват съждения от гледна точка на носителя на езика за речевата му способност. При когнитивния подход се моделира речевата способност на човека, при структурно-семантичния подход се моделира изследователската дейност върху тази способност (вж. по-подробно Легурска 1988, 54-61). В този смисъл полисемията може да се разглежда като модел в когнитивния подход към езика и като метамодел в структурно-семантичния.

4. Отношенията между значенията на думата се моделират по следния начин.

Според *структурно-семантичния подход* отделните значения на многозначната дума получават своята онтология чрез противопоставяне по семен състав. Да се анализира многозначната дума означава да се отделят преди всичко семи, по които да се разграничават значенията на дадена дума, от една страна; от друга - да се отделят типовете връзки между значенията на тази дума като метафорични и метонимични.

В рамките на *когнитивния подход* метафората и метонимията се разглеждат като важен източник на организация на човешкото мислене. Основното и метафоричното значение имат общи компоненти, които могат да представляват интерес при анализа на метафората, но по-показателен е анализът на менталните пространства (понятийните сфери), към които се отнасят прякото и метафоричното значение на думата.

Ако се опитаме да коментираме разглеждания семантичен аспект в рамките на двата подхода, можем да предположим, че двата модела са свързани с различни представи за семантичната памет (т.н. "черна кутия"). Докато в рамките на семантично-структурния подход се предполага, че значенията на многозначната дума се свързват с едно и също ядрено значение от семантичната памет (не е задължително то да е изразено в повърхнинния лексикон с конкретен маркер - корен или основа на думата), в когнитивния подход става дума за семантични рамки, свързани с различни понятийни сфери, които се закачат за различен семантичен възел в рамките на лексикона, осмислян метафорично като решетка. И в двата случая на практика става дума за метамодели, еднакво възможни в зависимост от гледната точка и подхода на изследователя.

5. Анализ на метафоричните модели.

Според *структурно-семантичния модел* близките по основно значение думи често имат еднотипни вторични значения. Типовото съотношение на първичните и вторичните значения на близки по значение думи (т.е. от една тематична група за предметните имена и от една ЛСГ за предикатните имена) може да служи за модел на модифициране на значенията на други думи, отнасящи се към други лексикалносемантични групи. Моделът на многозначност е съществуващото в съзнанието на носителите на езика типове съотношение на семантиката на намиращите се в отношение на мотивация първични и вторични значения, които стават образец за възникване на нови вторични значения. Моделите са от два типа: метафорични и метонимични, при това степента на регулярност е по-висока при вторите в сравнение с първите. В модификациите на структурно-семантичния подход вниманието на изследователите се измества към анализ на еднотипните вторични значения на думите, отнасящи се към различни лексикалносемантични групи. Във връзка с това се разграничават общи, специални и частни модели на многозначност.

Според *когнитивизма* метафората се смята за основна ментална операция, обединяваща две понятийни сфери и създаваща възможност да се използват потенциите за структуриране на сферата-източник при концептуализацията на новата сфера, сферата-цел, подлежаща на назоваване. Метафората се свързва със способността на човешкото мислене към аналогия и е заложена в мисловната

система на човека, въплъщаваща се в езиково категоризиране. Реализират се своего рода схеми, по които човек мисли и действа. В този смисъл се различават ориентационни метафори, които се опират на пространствените опозиции “горе - долу”, “център - периферия”, “повече - по-малко” и пр.; онтологични метафори, например, представянето на човешката душа и тяло като вместилища, представянето на неодушевените същества като одушевени и т.н.; структурните метафори, при които се използват възможностите на една понятийна сфера за описването на друга, например, спорът като бойни действия, животът на човека като пътешествие. В последните години едновременно с концептуалните модели на метафората се описват и метонимичните модели, които се разглеждат също като своеобразни схеми на човешко мислене.

6. Обхващани от модела единици.

В рамките на *семантично-структурното направление* всеки изграждан модел се реализира в рамките на една и съща част на речта, например глаголи за преместване, прилагателни за вкус, съществителни със значение “възраст” и възможностите за преобразуване на значенията им като семантично близки думи. Като модификация на метода може да се разглежда изучаването на еднотипните значения на думите в различни части на речта.

Когнитивният подход разглежда езика като единен континуум от символни единици, който не се дели по естествен начин на лексикон, морфология и синтаксис. Затова при анализа на метафорите и метонимите се имат предвид не само словните метафори и метонимии, но и сравненията, перифразите, фразеологизмите, съставните наименования или с други думи понятийното сближаване е по-значителен фактор, мотивиращ приликите между езиковите единици, в сравнение с разликите, свързани с равнищата и структурата.

От направената съпоставка между двата подхода към полисемията А.П. Чудинов прави заключение, че съществува общност между двата подхода, която се изразява в общи елементи на моделирането на концептуалната метафора и моделите на регулярната многозначност. В този смисъл е възможен и необходим “превод” на термините от един лингвистичен език на друг. Разликите в отделните теории често са свързани с различния фокус на вниманието - въпрос, поставян като централен в една теория, се превръща в периферен за друга. В този смисъл двата подхода се обогатяват взаимно и са възможни хибридни модели. Тези мисли кореспондират с изказаното от К. Айдукевич (Айдукевич 1996), че всички съждения, които ние приемаме, образуват картина на света, не се определят еднозначно от опитни данни, но зависят от понятийния апарат, с помощта на който се интерпретират данните, подлежащи на анализ.

Такъв хибриден модел е използваният *tertium comparationis* за моделиране и съпоставяне на вторичното назоваване върху материал от български, руски, сръбски, чешки, английски, френски език и иврит, реализиран в рамките на научноизследователския проект “Фрагменти от езиковата картина през призмата на вторичното назоваване” от колектив учени в Института за български език към БАН, наречен “модел на еталонния представител на прототипни тематични

групи предметни имена и продуктивните начини за образуване на значенията” им. Изследователският модел е предложен от авторката на настоящия статия през 1984 г. (Легурска 1984), доразвит и обогатен в две последователни работи (Легурска 1985, Легурска 1990), намерили синтезиран вид в студията “Анализ на предметните имена (теоретични проблеми)” (Легурска 2002). Изследователската задача на проекта се състои в конструиране на езикова картина на вторичното назоваване в изброените езици в интегрална, компактна, ефективна и достъпна форма на научно изразяване, каквато е речникът от типа корпус.

Както се отбелязва в теоретичната концепция на проекта (Легурска 2003), целта на работата е да се направи анализ на начините за вторично назоваване и вторичните номинации като единици от речниковия състав на езика от семасиологична и ономасиологична гледна точка в областта на определени тематични групи предметни имена в споменатите езици. Изследването се извършва в рамките на емпиричната семасиология, в рамките на която се проверява пилотната хипотеза за вторичното назоваване, изработена върху една двойка езици – руския и българския. Хипотезата се разпространява върху материал от родствени на българския езици - руски, чешки и сръбски и неродствени - френски, английски и иврит. Така изследването прекрачва рамките на емпиричното изследване и става фрагмент от лексикалносемантичната типология на съпоставяните езици. Да дефинираме основните теоретични положения на модела, по предложените по-горе критерии.

Според първия критерий за предмет и цел на изследването заявеният модел може да се характеризира като структурно-семантичен. Обаче според разбирането на отделните възлови компоненти на лексикалната семантика - системност на лексиката, разбиране за лексикалното значение и модел на многозначната дума - моделът може да се определи като хибриден.

Моделът се опира на схващането за *системния характер на предметната лексика* като подсистема от тематични групи в рамките на дадена лексикална система на даден език, фиксирана в представителни за даден исторически период от няколко поколения езикови носители речници като съкровищници на езиковото съзнание. Тематичната група е функционално-инвариантна група от лексикални единици, които фиксират знанията на езиковите носители за съответната ментална област (опосредстваната от езика и съзнанието “действителност”). Системата на предметните имена се представя като лексикална решетка, във възлите на която се намират названията на отделните теми, които филтрират отнасящите се към групата предметни имена. В този смисъл семантичната класификация на предметните имена включва еднозначни думи. Многозначните се включват със всяко свое значение към различен възел, който се бележи в рамките на модела със съответен цифров индекс. Практически в модела това се изразява в неговата семасиологично-ономасиологична структура. Семасиологично в структурата на еталонния представител от всяка тематична група се отварят празни места, които се запълват в посока от значение към название, т.е. ономасиологично в рамките на същата тематична група и в рамките на други тематични групи, които се филтрират в даден семантичен

възел чрез съответния цифров индекс на конкретното обобщено значение. Предметната лексика формира системата си като дърво, определено във вертикална посока от родови имена и в хоризонтална - от видови. В рамките на многозначната дума като метамодел (вж. Легурска 1988) ономасиологично се установява връзката между отделното значение и други типологично сходни значения и техните названия от други тематични групи. Така чрез филтъра на семасиологично-ономасиологичния модел се осъществява връзката между отделните еднотипни значения на различни думи от различни тематични групи в рамките на всеки изследван в проекта език поотделно и между съпоставяните езици като цяло.

Например, фрагментът от привличаната за анализ в проекта част от лексикона (подчертаните рубрики) се представя като решетка така:

0. същност: O1 конкретна; O2 абстрактна;

O1 конкретна: O12 нежива: OO122 естествени имена; OO123 изкуствени имена;

O11 жива: O112 растения;

O111 животни: O1112 нелица;

O1111 лица;

O11111 принадлежащи на лица: O111112 части на тялото.

Моделът на еталонния представител на тематичната група “животни” като една от прототипните за предметните имена в руския и българския език като двойка езици, съпоставяни в рамките на проекта, се представя по следния начин:

1. ‘определено животно’ (основа за установяване на семантична еквивалентност на думите в руския и българския език)

2. образна метафора: ‘човек, охарактеризиран по свойство, приписвано на животното’

3. номинативна метафора: ‘част на предмет/ предмет, подобна/ подобен по свойство (външно или функционално) на животното’

4. метонимии:

4.1. ‘кожа от животното’

4.2. ‘месо от животното’

Лексикалната двойка за руската дума бик и българската дума бик в семантично отношение, реализирана като конкретен пример по матрицата на еталонния представител, изглежда така:

р. бик - б. бик

2.1. ‘силен човек’ 2. ‘похотлив мъж’

2.2. ‘представител на престъпна 2.2. -

групировка, който се занимава
с рекет’

2.3. ‘брокер, който играе на борсата 2.3.-
за повишаване на акциите’

3. ‘опора на мост’ 3.-

быки моста

В съответствие с приетите определения за лексикалното значение и параметрите, чрез които то се анализира (тематична група и семантичен компонент) семантичната структура на многозначната предметна дума се представя по следния начин. Като вземаме предвид факта, че в момента в изследователските търсения на семантиците се преплитат две парадигми на мислене, семантична и когнитивна, ще се опитае да определим създавания конструкт за многозначната предметна дума и от двете гледни точки, т. е като хибриден, в който при промяна на фокуса на внимание може да се реализира последователно всеки един аспект - както семантично-структурният, така и когнитивният.

Обединяващи точки и в двата подхода са разбирането на *лексикалното значение* като обект от света на “Идеалното”, който има название и е междинна област, контструирана от човека между света “Действителност” и менталния свят “Идеално” (вж. подобно определение на концепта у Вежбицка 1985). Тъй като на отделните носители на езика им е достъпно само тяхното езиково съзнание, то е възможно да се приеме, че знанието на езиковото значение може да варира в определени рамки, приети като знание - максимум (присъщо на редовия носител на езика) и знание - минимум (присъщо също така на редовия носител на езика) и специфично “добавено” знание (характерно за работещия с езика на метаравнище - изследовател, лексикограф, писател). Тези три измерения на лексикалното значение, разбирано като тип знание, очертават три концентрични кръга на познание и изследване на този езиков феномен.

Друго обединяващо звено и в двата подхода - семантично-структурния и когнитивния - е разглеждането на многозначната дума като *контейнер* от значения, които се закрепват към определено название като етикет. Този “контейнер” се рамкира като хоризонт на разбиране за говорещия и слушащия даден език. Като структура той се характеризира с *ядро* и *периферия*. Първичното значение съставя ядрото на думата, а вторичните значения - периферията, като последните произтичат от ядрото по пронизващи го асоциативни връзки. Асоциативните връзки могат да бъдат стандартизирани в рамките на обединеното езиково съзнание на няколко поколения езикови носители. Обикновено те са отразени в съставените за тези периоди тълковни речници. Нестандартизираните асоциации, стават основа за формирането на вторични значения, характерни най-вече за различните жанрове художествена литература и устната реч като отделни езикови регистри (Легурска 2002).

Моделът от типа “контейнер на значенията” е изработване на обща система за отчитане на значенията на категорията думи предметни имена в няколко езика. Моделът дава възможност да се операционализира значението на дума от даден тип в даден език, за да бъде представено в определена когнитивна (познавателна) рамка, която става основа за съгласие между говорещия и слушащия. Същата рамка може да стане основа за съпоставка при установяването на семантична и преводна еквивалентност между отделните лексикални единици в съпоставяните езици. Разработването на модела се основава на допускането за т.н. споделено знание (*shared knowledge*) между говорещия и слушащия даден език, което е основа за възможната комуникация между тях. Говорещият из-

ползва иманетно присъщи за него знания, адаптира ги за слушащия, слушащият реконструира своята когнитивна рамка в зависимост от постъпилата информация. Осъществяването на тези процеси е възможно благодарение на възможната обща за говорещия и слушащия когнитивна рамка на отделните значения на думите, в. т.н. *“точки на контакт”* на системите от знания на говорещия и слушащия (Новиков 1983, 18, цит по Степанов 2001, 8).

Понятията “контейнер”, “ядро” и “периферия” са логически оператори и едновременно с това метафори, характеризиращи представите на изследователя за лексикалното значение. Тяхната репрезентативна сила и епистемологично значение се корени в разбирането на Ж. Пиаже, че всяко знание се състои не само в простата асоциация между обектите, а в “асимиляцията на обектите по определени схеми, които са присъщи на обекта от гледна точка на възприемащия субект” (Пиаже 2001, 99). В този смисъл речниковият фонд на естествения език (лексиконът) е номенклатура на всичко, до което се докосва човек в материалния и духовния свят. Речниковият фонд става своего рода лингвокултурен категоризатор на световите “действителност” и “идеално” и езикът в този аспект е система от таксони, архетипи, номени.

Ако се опитаме да определим разликите между научните метафори, използвани в семантичната и когнитивната теория за многозначната дума, то можем да ги сведем до следното. В класическата семантична теория значенията на многозначната дума се разглеждат като свързано цяло на ядро и периферия, като вторичните значения се извеждат от първичното по определена схема (Ю. Д. Апресян, М. В. Никитин и др.). В когнитивните теории вторичните значения (Ч. Филмор и Дж. Лейкъф) се извеждат не от първичните значения, а от т.н. концептуални структури, епистемологични от гледна точка на носителя на конкретен език, разглеждани като рамки (фреймове) на знанието. Характерна илюстрация, потвърждаваща горното твърдение е интерпретацията на лексикалната единица *Kopf* в немския език (примерът е цитиран на Баранов, Доброволски 1990, 454). Според авторите, звуковата структура на лексикалната единица в немския език *Kopf* (бълг. глава) съответства не на редица отделни значения ‘глава на човека’, ‘предна част на влак’, ‘главатар на банда’ и пр., а на фрейм (рамка), в който се съдържат общи представи за понятието “глава”. Във всеки конкретен комуникативен акт тази рамка се включва сред участниците в езиковата ситуация с една от своите страни (слотове). По такъв начин всяко отделно значение в когнитивните теории се представя като модификация на изходната рамка в конкретния речев акт в резултат на определени когнитивни преобразувания.

Като имаме предвид казаното, теоретичните разбирания, обединили авторите на съпоставителния корпус, могат да се предметят в рамките на семантичната теория, разглеждана като тип онтологизиране на една и съща ситуация в статика. Онтологизирането на същата ситуация в динамика е когнитивното разбиране. И двете разбирания изхождат от едни и същи представи: цяло-част, център-периферия, контейнер и пр., приложими както в изследователските модели, так и при прилагането им като компютърни метафори в един общ информа-

ционен модел, определящ се като “ноосфера” (в терминологията на акад. В. И. Вернадски - Вернадски 1988).

Допирните точки при онтологизирането на полисемията в статика и динамика се изразяват в основните принципи за моделиране на знанието, - тематичния и ономазиологичния принцип на описание, - които могат да станат основни конструиращи признаци в разработки от различен тип и с различно предназначение, що се отнася до лексиката. Тези два принципа сме заложили и в два създавани от нас модела: 1. Моделът на еталонния представител на прототипна тематична група предметни имена (Легурска 2002; Легурска 2003); 2. Моделът за конструиране на тематичен речник на народния календар (Легурска 2000, Легурска 2001), свързани с различни фрагменти от езиковата картина - първият - *tertium comparationis* на няколко европейски езика в изследваната семантична област; вторият - конструиращ модел на менталното пространство на народната терминология на българския език.

Литература:

Айдукевич 1996: К. Айдукевич. Картина мира и понятийный аппарат. В: Философия науки. вып. 2. Гносеологические и логико-методологические проблемы. Москва, 231-253.

Апресян 1974: Ю. Д. Апресян. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва.

Баранов, Добровольски 1990: А. Н. Баранов, Д. О. Добровольски. Лео Вайсгербер в коммуникативной перспективе. - Известия АН, СЛЯ, т. 49, № 5.

Вежбицка 1985: А. Wierzbicka. Lexicography and Conceptual Analysis. Karoma Publisher Inc. Ann Arbor.

Гак 1977: В. Г. Гак. Сопоставительная лексикология. Москва.

Вернадски 1988: В. И. Вернадский. Философские мысли натуралиста. Москва.

Глазунова 2000: О. И. Глазунова. Логика метафорических преобразований. СПб, 198 стр.

Джонсън 1987: М. Johnson. The body in the mind: The bodily basis of reason and imagination. Chicago.

Караулов 1987: Ю. Н. Караулов. Русский язык и языковая личность. Москва.

Кравченко 2001: А. В. Кравченко. Когнитивная лингвистика и новая эпистемология (к вопросу об идеальном проекте языкознания). Известия АН, серия литературы и языка, т. 60, № 5, 3-13.

Лейкѳ 1980: J. Lakoff. Metaphors we live by. Chicago.

Лейкѳ 1987: J. Lakoff. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago.

Легурска 1984: П. Легурска. Тематическая группа и типы полисемии предметных имен (на материале русского и болгарского языков). Болгарская русистика, № 5, 31-39.

Легурска 1985: П. Легурска. Семантичен анализ на вторичните значения на предметните имена в руския и българския език (върху материал от имена, обозначаващи естествени и изкуствени предмети). София. Ръкопис, 1985, 115 стр.

Легурска 1988: П. Легурска. Полисемията - модел на езика или модел на описанието му? - В сб.: "Проблеми на овладяването на чужд език". София, Народна просвета, с. 54-61.

Легурска 1990: П. Легурска. Предметните имена в руския и българския език (теоретични проблеми). София. Депозиран ръкопис в ЦИНТИ, 1990.

Легурска 2000: П. Легурска. Тематичен речник на народния календар (Зимен цикъл). Херон прес.

Легурска 2001: П. Легурска. Тематичен речник на народния календар (Есенен цикъл). Херон прес.

Легурска 2002: П. Легурска. Анализ на предметните имена в руския и българския език (теоретични проблеми). - Българско езикознание, т. 3: Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография, София.

Легурска 2003: П. Легурска. Фрагменти от езиковата картина през призмата на вторичното назоваване (основи на научноизследователски проект). В: Чуждоезиково обучение, № 5, 5-22.

Матурана 1996: У. Матурана. Биология на познания. В: Язык и интеллект. Москва, 95-142.

Никитин 1983: М. В. Никитин. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). Москва.

Новиков 1983: А. И. Новиков. Структура содержания текста и возможности ее формализации (на материале научно-технических текстов). Автореферат на соискание ученой степени доктора филологических наук, Москва.

Новиков 1982: Л. А. Новиков. Семантика русского языка. Москва.

Паршин 1996: П. Б. Паршин. Теоретические перевороты и методологический мятеж в лингвистике XX века. В: Вопросы языкознания, № 2, с. 19-42.

Пиаже 2001: Ж. Пиаже. Психогенез знаний и его эпистемологическое значение. - Семиотика. Москва.

Степанов 2001: Ю. С. Степанов. "Интертекст", "интернет", "интерсубъект" (к основаниям сравнительной концептологии). В: Известия РАН, серия литературы и языка, т. 60, № 1, 3-11.

Стернин 1985: И. А. Стернин. Лексическое значение слова в речи. Воронеж, 1985.

Филмор 2000: Ch. J. Fillmore. Tools for Lexicon Building (NSF IRI - 9618838). March 1997 - February 2000.

Чудинов 2001: А. П. Чудинов. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное представление политической метафоры (1991 - 2000), Екатеринбург, 238 стр.; адрес: http://www.philology.ru/linguistics/2/Chudinov_01.htm

Шмельов 1973: Н. Д. Шмелев. Проблемы семантического анализа лексики. М., 1973.

Шмельов 1982: Д. Н. Шмельов. Введение. В: Способы номинации в современном русском языке. Москва.

Яacobсон 1985: Р. О. Яacobсон. О лингвистических аспектах перевода. В: Р. Яacobсон. Избранные труды, Москва.

Публикувано: Чуждоезиково обучение, 2004, 2, 3-13.